

Реферат на тему: "Національна етика у творчості Олега Ольжича"

Олег Ольжич

Національна етика у творчості Олега Ольжича

"Провідною ідеєю українського народу від світанку віків є Ідея Слави – тобто беззглядна цінність героїчного повнення призначення людини. Це "іскати собі чти, а князю слави" – "Слово о Полку Ігоревім", "Князем слава і дружині, амінь!". Це "як слави зажити", "слави добувати", "слава не вмере, не поляже" – "преславного Війська Запорозького" і "Славних Гетьманів". Це, нарешті, коронна ідея Шевченкового духа й цілої новітньої української літератури – "Слава України". Не диво, що вже від 1917 року стала вона гаслом націоналістичного руху" [5, 231].

Ці рядки із статті Олега Ольжича "Націоналістична культура" (1940). Вони вказують на героїчне начало етики (назване "ідеєю Слави"), що її сповідував автор "Веж".

Микола Ільницький поділяє поетичну спадщину О.Ольжича на "археологічну" та публіцистичну, зазначаючи водночас, що це лише зовнішній поділ тих творів. Дійсно серед ліричних високохудожніх поезій митця можна знайти вірші, як і розкривають злободенні події, дають моральні настанови, містять політичні пристрасті. Коли ще взяти до уваги цілу низку статей, тоді однією із головних тем усієї творчості О.Ольжича можна виділити національну етику. Член ОУН (м. ін. голова Культурної референтури) мусив задумуватися над майбутнім нації, уявити собі її майбутнє, створити проекти духовного і культурного відродження України.

У своїх публіцистичних виступах поет говорить про мораль, показує, де лежить межа між Добром і Злом, а у віршах раннього періоду пристрасно звинувачує горе-патріотів, яких не бракувало в період існування Української Народної Республіки:

За шмат гнилої ковбаси
Ти батька й матір продаси
І говориш Христу: "Єси,
О, поможи братів продати,
Продать сестер, о Божа Мати,
Дітей, дружину, все продати,
Щоб випнутись на гору й мати,
Що мають господ? й магнати!" [5, 34]

Це, очевидно, є вигуком молодечого серця (на той час О.Ольжичеві було чотирнадцять років), запереченням "споживацького" менталітету. Подібні іронічні картини запроданців і перевертнів повторюються в різних альбомних і сатиричних поезіях, які були написані протягом 1920-х років ("Метаморфози", "Вже ціла згряя збіглась їх"). Напр. більшовицьке керівництво УРСР назване "згряєю", а його діяльність

окреслена як "бенкет шакалів і гієн", де вони (більшовики) лижуть, плямкають і качаються над "чорним і роздутим тілом" країни.

Згодом, готуючи окремі твори до збірки "Рінь", поет став більш стриманим у вираженні своїх почуттів. Поезії з "Ріні" переважно відтворюють давні часи, вони пов'язані з працею археолога, яку тоді виконував О.Ольжич у Чехословаччині, а також в Австрії, Галичині, Італії, США та Югославії. Інколи серед них відчутні мотиви, спільні з "неофіційними" творами, гумористичною частиною творчості автора. У картинах дитинства О.Ольжич показує чесних і слухняних дітей, які продовжуватимуть національні традиції батьків. Буває й так, що юнаки втікають від спокійного родинного дому, подаються на море, до темного лісу, щоб відчути небезпеку, побачити новий і незнаний світ, про який з острахом розповідали їм старші.

Такий сюжет уперше з'являється в жартівливій поезії 1926 р. "Святки, іменини, вистави". Герой (мабуть, є уособленням дев'ятнадцятилітнього Олега Кандиби-Ольжича) – "упертий", "в неділю із дому тікав". Збунтований проти батьків і їхнього способу життя він утікає до лісу, щоб там ходити й заспокоювати пориви свого серця. Через шість років О.Ольжич пише вірш "Приходили. Стрічали шану й страх", де відображає завойовників південних земель ще до народження Христа. Суворі й войовничі колонізатори беруть собі за жінок місцевих дівчат, які народжують їм дітей, що залишаються, "наче вовченята", так само непосидючі й неспокійні, мріючи про далекі, небачені краї. Можна припустити, що цей їхній життєвий динамізм, прагнення чогось нового (може навіть слави) автор оцінює позитивно, як бажану модель життя.

Окрім активного життя (боротьба за свої ідеали, бажання нових досвідів), що його виражають й такі слова, як "ризик" та "відвага", О.Ольжич сповідує й інші моральні цінності. Серед них є напр. "витривалість" (синонімами до неї виступають ще "вірність" і "стійкість"). З особливою гостротою оце прив'язання до своїх обов'язків автор "Ріні" змальовує на прикладах програної боротьби, коли герої знають, що вони приречені на поразку, але до кінця не хочуть скоритися перед ворогом і вступають у бій без жодної надії на будь-який успіх.

Читаючи поезію "У Цезаря, в одній з останніх книг" про облогу міста Аварикум у Галлії, видно, що автор симпатизує не звитязним войовничим римлянам (хоча найчастіше поет описує події з точки зору переможця), а галлам, у яких він вбачає духовну перемогу, бо вони вміють вибрати між рабським животінням та смертю, що тоді стає єдиним способом визволення. Тут виразно відчувається дух філософії Георга Гегеля: раб буде рабом тільки тоді, коли він захоче ним бути та коли переконає самого себе, що це для нього єдиний можливий спосіб існування [7, 221]. Слід, однак, пам'ятати, що це Гегель, читаний крізь призму філософії Ф.Ніцше (у Гегеля пан також не може бути до кінця вільний, бо пана в ньому визнає слабкий раб, він теж обмежений страхом; Ніцше вірить у те, що цілковита свобода таки існує і тільки раб є обмежений у своїх бажаннях, пан – ніколи), позаяк усе покоління захоплювалося творами автора "Поза добром і злом".

Звертаючись до фантастичних і легендарних персонажів, український письменник

символічно вказує дорогу власній Батьківщині. Так буде у випадку "Люкреції", де смерть безневинної, чесної жінки стає причиною для всенародного повстання проти місцевих тиранів і запровадження розумного керівництва в державі, яке згодом дозволить "щоб полонили море кораблі і легіони сушу полонили":

О, дяка, дяка! Неземна! Прегарна!

Таж буде все лише твоїй хвалі:

І мудрий устрій римської землі,

І Поле Марса, і холодна Карна [5, 62].

Варто звернути увагу на абстрактні поняття військових чеснот, символізовані у творі елементами архітектурного простору. І це не дивно: як закоханий у минуле археолог, О.Ольжич, неначе грек або римлянин, персоніфікував ідеї Слави, Справедливості, Мужності у вигляді конкретних осіб або предметів. Поле Марса є, власне, таким знаком військового, бадьорого, переможного духу, який притаманний римлянам із часу вигнання останнього короля. Цікаво перегукується цей твір із хрестоматійним віршем Є.Маланюка "Не хліб і мед слов'янства", що закінчується славнозвісним прагненням:

Щоб власний Рим кордоном впerezав

І поруч Лаври станув Капітолій [4, 84].

Важливе місце у творчості О.Ольжича займає тема боротьби духовного і тілесного. З одного боку, поет – дитина свого часу, і він не лишається байдужим, коли йдеться про культ фізичного здоров'я, спорту, сили м'язів. Про це свідчить хоча б такий фрагмент, у якому говориться про Ольжичеве покоління:

Воно зросло з шукання і розпуки,

Безжурно-мужнє, повне буйних сил,

Закохане в свої тугії луки

І в бронзу власних мускулястих тіл. [5, 73].

Як відомо зі спогадів друзів, письменник не був дуже фізично сильним (знову пригадується Ф.Ніцше з його культом Надлюдини, хоча сам він усе життя хворів та їздив по курортах Швейцарії та Італії), проте атмосфера 1920-30-х років була така, що не давала можливості молодому вченому виключно займатися наукою. Крім того, як націоналіст і член політичного підпілля, О.Ольжич розумів, що в боротьбі за самостійну Україну треба буде проявити не лише силу духу, але й фізичні здібності (на цьому ж принципі готувалися перед 1914 р. галицькі "Січі", з яких потім вийшло Січове Стрілецтво).

"Піхотинець" заснований на сюжеті роздвоєння рядового петлюрівця, душа якого "врочиста" і "білокрила" й "літає і в'ється над ним", коли "тіло, струнке і спокійне, ступає в холодних рядах". У цій поезії обидві "складові частини" людини об'єднані однією ідеєю, спільною метою – визволити рідний край. Автор таким чином висловлює свою думку про потребу гармонії в національному житті, поєднання бажань і дій, прагнень й учинків, ідеалістичних мрій і клопіткої праці. Мабуть, така гармонія приваблювала поета й археолога в первісних людях, у давніх племенах, які жили згідно

з законами природи, будуючи свою етику на чисто природних основах.

Проте уже в ранніх поезіях видно дихотомію, роздвоєність героїв на психіку й тіло. Та знову, спираючись на принципів Ф.Ніцше (і Дмитра Донцова), український прихильник мужньої Еллади пам'ятає про вислів Менандера: "? ????? '????? '?????". Для нього воля, духовне прагнення людини може підкорити собі стихійні пориви тіла та його недоліки (щоб втримати описану гармонію обох елементів): "Захочеш – і будеш". У цьому випадку він наближається до вчення Платона про керівну роль розуму над тілесними потягами (Ф.Ніцше, принципово далекий від платонівської філософії, теж уважав можливим "обернути свою волю", спрямувати її на негатив, від "хочу" до "не хочу", як визначальний аспект психології Надлюдини) [6]. Про таке трактування художніх образів-антиподів у творчості О.Ольжича пише Олег Баган: "Сила духу, його вічне стремління до Вищого, живодайна наснага, що творить світ і підносить його до ідеалу – ось істина буття земного. До цього завжди пориваються справжні сини людства – лицарі духу. Для них ніщо є тілесне, матеріальне. Легко жертвують ним. Легко жертвують навіть життям. З однією думкою – утвердити ідею, красу і велич Духу. Це з їх чину постали шляхетність і героїзм епох, що слугують нам прикладом у вихованні нових поколінь. Що, врешті, об'єднують нас у велику спільноту – національну, європейську, християнську" [1, 56]. У поезії О.Ольжича програмний текст "Нащо слова? Ми діло несемо" можна вважати просто маніфестом "вісниківської квадриги", а то й усієї "празької школи". Мабуть, уперше так відкрито у творчості поета проповідується ідея чину, який повинен зайняти місце безуспішних дискусій і фальшивого мистецтва. Саме тут О.Ольжич безпосередньо називає головні прикмети нової етики (етики нової людини): відвага, непохитність, чистота. Він відкидає формалізм, реабілітуючи суть (слід пам'ятати, що це був час розвитку експериментального мистецтва, що вигадувало постійно нові форми вираження думок, інколи не дбаючи про якість висловлюваних ідей). Автор знає також ціну, яку заплатить його покоління за спробу збудувати світ на нових засадах – але він радіє, бо це стане міцнішим фундаментом для майбутньої духовності, заснованої на переказах про цю тяжку і криваву боротьбу:

Колись нащадкам стане час наш — "час
Понурих воєн, варварських звичаїв"...
(Цей час ласкавий, що так щедро нас
Чеснотами одвічними вінчає!..)
На згарищах, що їх покриє порох,
Не залишиться статуй кам'яних:
Лише – легенд безсмертних кілька... Й їх
Втілятимуть у безконечних творах [5, 75].

Друга збірка Ольжича, "Вежі", мала більш публіцистичний характер. М.Ільницький пише про заміну натяку плакатом, подібні думки висловлює й Н.Пазуняк: "В склад збірки увійшли два твори, дві лірично-епічні поеми: "Городок" і "Незаномому воякові". Людина стоїть тут віч-на-віч із смертю. В.Державин окреслив настрій збірки висловом "екстатичний героїзм". Напруження доби переходить тут і на форму творів. Мистецькі

стилістичні засоби тут скупі. Зустрічаються тут навіть декларативні вислови, що межують з публіцистикою; напр., що в межеву пору всенародної боротьби мистецтво може бути виправданим лише позамистецькими наслідками, тим самим стаючи утилітарним. Тут виразний дидактичний тон. У поета немає тут місця на нюанси барв: все – біле або чорне; героїзм або зрада. Для виразу свого кредо поет шукає простих і суворих слів" [3, 36]. А й справді, в обох поемах є чимало пристрасних звинувачень на адресу зрадників нації, вчителів і селян, які працюють на благо польського окупаційного режиму (перші вчать українських дітей рабської покорі й улесливості перед чужою владою, другі ж видають на смерть борців націоналістичного підпілля):

І слухали уші, коли вчителі
Учили, нечесно-лукаві,
Лучити гонори рідної землі
І службу ворожій державі...
Товаришу любий мій, брате,
Дивися в очі рабам, –
Як будете так воювати,
Вкраїни не бачити вам! [5, 84-87]

Це відгуки не тільки молоді інвективи, про що вже згадувалося, а також і відображення конкретної дійсності, коли після визвольної боротьби деякі українські інтелігенти почали співпрацю з комуністами (О.Ольжич бачив ті події з перспективи учня початкової школи під Києвом) або поляками (за щ? їх карало підпілля і про що часто говорилося в середовищах емігрантів у Празі). Відома була також трагедія борців за волю, які вчинили напад на польську пошту в Городку 1932 р. Такі злободенні теми призводять автора до накреслення життєвого шляху "нової людини", члена ОУН: від чіткого етичного вибору способу життя ("Дорогу назви свою, ця – або ця, горіння – чи збирання крихот"), через відкинення "старої моделі" ("Вели не в майбутнє, де бурі і грім, в минувшину спогади всі ці"), аж до Христового відречення від найближчих осіб заради здійснення своєї місії ("Убийте в гадках своїх матір-отця, залізом випалюйте душі"). Цю останню думку висловлює О.Ольжич як послідовник Тараса Шевченка (образ Гонти в "Гайдамаках", який до кінця вірний клятві побороти ворогів, навіть серед членів сім'ї) та Д.Донцова, який із притаманною йому пристрасністю заявляв у 1937 р.: "Зробити кінець із духами вчорашнього, з духами драгоманівщини, з традиціями соціалізму й москвофільства, вернутися до традицій нашої давнини, які віджили 1917 р. в душах мас, але до яких не міг, на жаль, достроїтися чужий їм душевно провід – ось яке завдання часу! (...) "Вічний спокій" має відспівати наша доба вмираючій епосі ліберального демократизму, її гаслам, методам і світоглядам" [2, 42-49].

Змагання за нову модель життя продовжував О.Ольжич і в своїх статтях періоду війни. Його турбувало питання виховання української молоді в дусі волелюбного патріотизму (статті "Весняні ігрища молоді", "Українське дошкілля", "Виховання молоді"). Для досягнення такої мети письменник-учений пропонував проводити цілу

низку заходів, наприклад, довго- і короткотермінові курси українознавства, літні табори, розвиток бібліотечної справи для зацікавлення книжкою, навчання традиційним іграшкам і влаштування спортивних змагань молоді. Про це ідеться також у вірші "Ріки знов увійшли в береги" (1933 р.), де оптимістично проповідується дидактизм нової доби, її етика:

Кожна справа – ясна і проста.

(Героїчний період і сумнів?)

Для дівчат – снігова чистота,

Юнакам – поривання безумні [5, 122].

Тут – і бажання розвивати природні якості молодих людей ("поривання безумні" – це не безглузда забава, педагогічне свавілля, але використання сили й оптимізму юнацтва в патріотичному вишколі) та збереження їхньої неповинності в умовах хижацької цивілізації споживацтва, матеріалізму і розпусти ("снігова чистота").

У статті "В авангарді героїчної доби (До проблеми націоналістичної культури)" автор "Веж" поборював етику лібералізму, протиставляючи їй як антипод націоналізм та його мораль. Остання збірка "Підзамча" підносить читачеві вже відомі йому профетичні картини знищення старого світу та створення нового (дві поезії з заголовками "Пророк"). Тут розміщені також героїчні картини святої Катерини та Люкреції, які стають символами перемоги моральних чеснот над злом і пихою. Однак поза збірками лишилися два твори О.Ольжича, які чітко перераховують характерні риси пропонованої поетом національної етики: "І вірити, і прагнуть – не вотще" та "Межа". Від надрукування їх у книжці відштовхнула вельми самокритичного автора їхня декларативність, пряма мова, яка нічого не приховує, відсутність символічних образів, які б поетично приховували головну думку. Проте, факт збереження цих поезій указує на їхню вагомість (інакше вони були б просто знищені, як невдалі спроби висловити підняте питання). У першому такий перелік українських чеснот:

Господь багатий нас благословив

Дарами, що нікому не одняти:

Любов і творчість, туга і порив,

Одвага і вогонь самопосяти [5, 121].

Ужитий тут минулий час ("благословив") означає щойно здійснений прихід нової епохи, позаяк названі духовні цінності належать до бажаного майбутнього типу людини. Можна сказати, що тут ідеться про "Нове Середньовіччя", тобто чергову реалізацію заповіту століть європейської християнської культури. Вибір між добром та злом, новим та старим способом життя, вигідним животінням та героїчним самопожертвуванням у вирішальному бою – це тема "Межі", що нині стала вже хрестоматійним твором. Трагедією української нації була ставка на етику животіння, малоросійщини; слова "від інтелекту через хліб назад до жаху і безсилости клітини", написані у страшному 1937 р., звучать, неначе клінічний опис дороги лівих письменників того часу (Миколи Куліша, Миколи Хвильового, Дмитра Фальківського), яких спочатку, коли весь народ умирав голодною смертю, забезпечено хлібом із

партійної скарбниці, щоб потім зацькувати на смерть або розстріляти, довівши їх до жаху і знесилення. Етичне кредо поета-оунівця – це ступати "по рівній грані двох світів" і нести свій тяжкий хрест боротьби, віри й надії за український народ " від інтелекту через хліб назад до жаху і безсилості клітини" [5, 129]. М.Ільницький прокоментував це коротко: "О.Ольжич ступив управо, і поезія його теж ступила управо". Наче Григорій Сковорода – жив як учив, учив як жив, проповідуючи власну етику життя, із палким бажанням зробити її всенациональною.

Література

1. Баган О., Гузар З., Червак Б. Лицарі духу. Українські письменники-націоналісти- "вісниківці".- Дрогобич, 1996.
2. Донцов Д. Клич доби.- Львів, 1994.
3. За героїчну духовність. Матеріали Конференції "Зарева" присвяченої Др. Олегу Кандибі-Ольжичу.- Нью-Йорк, 1977.
4. Маланюк Є. Земна Мадонна.- Пряшів, 1991.
5. Ольжич О. Незнаному Воякові.- К., 1994.
6. Arendt H. The Life of the Mind: 2 Willing, New York, 1978.
7. Hegel G. Fenomenologia ducha, Warszawa, 1958. Т.І.